

I A S I

U Varaždinskim Toplicama sačuvan je natpis CIL III 4121, na kojemu car Konstantin kaže, da je *Aquas Iasas olim vi ignis consumptas cum porticibus et omnibus ornamentis ad pristinam faciem restituit*. Ptolemej (2, 13, 2) spominje panonsko pleme Ἰάσσατοι. Uporedi li se ovaj oblik s nazivom *Aquae Iasae*, odnošaj postaje odmah jasan: ime plemena izvedeno je sufiksom *-iō-* iz imena vode.

Doduše Plinije (n. h. 3, 147) zove pleme *Iasi* — samo rukopis *a* (Vindob. 234 saec. XII vel XIII) ima *Iazi* — a isti oblik imadu i tri posvetna natpisa nađena u Daruvaru. Prvi, CIL III 4000, stoji na spomeniku, koji je *r(es) p(ublica) Ias(orum)* podigla caru Commodu (180.—192.), ali, kako Brunšmid nagađa, iza njegove smrti za cara Septimija Severa (193.—211.), jer je tek ovaj posvetio Commoda (god. 197.), dok ga je senat, pošto je ubijen, bio prokleo i naredio brisanje njegova imena; druga dva, s istim potpisom *r. p. Ias.*, nađena su tek god. 1907., a stoje na spomenicima podignutim caru Gordianu III. (238.—244.) i njegovoj ženi Sabiniji Tranquillini (udatoj god. 241.), up. Brunšmid, Kameni spomenici hrv. nar. muzeja u Zagrebu: u ovom „Vjesniku“ god. 11 [1911], str. 124 i d. Singular *Iasus* kao oznaka plemena nalazi se i na diplomu Domitianovu (CIL III. D XII) iz god. 85. izdatom *Frontoni Sceni f. Iaso*, koji je služio u 1. lusitanskoj kohorti u Panoniji.¹

Amo spada valjda i navod Stephana Byz.: Ἰάας, Ἰλλυρίαε μέρος · οἱ οἰκοῦντες Ἰάται, kako nagađa Jacobsohn (Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung 54, 286), jer da se po ethniku, koji vjerojatno stoji mjesto Ἰάσαι, mora isključiti veza s Ἰάφοες > Ἰωες usprkos tobožnjih ilirskih Ἰοες, za koje se ni ne zna, gdje su stanovali.

Oblici Ἰάσσατοι i *Iasi*/Ἰάσαι dadu se sasvim dobro složiti, kad se sjetimo, da je u mesapskom, dakle u ilirskom jeziku donje Italije, konzontan redovito podvostručen konzontanskim *ī*, ako ga ovaj neposredno slijedi,² kako je to opazio već Deecke u svojim glasovitim raspravama „Zur Entzifferung der messapischen Inschriften“,

¹ Njegovo ime *Fronto* i oca mu *Scenus* vraća se više puta na natpisima Dalmacije i Panonije, up. Krahe, Lexikon altillyrischer Personennamen, Heidelberg 1929, s. v.; osobito je značajan natpis CIL XI 44 iz Ravene: *M. Barbi Fronton... III cast. n(at.) Delm(at...)*

² Slično se zbilo u zapadnogermanskim jezicima, ali i u lezbijsko-tesalskom narječju grčkog jezika, up. lezb. κρίνω, tes. κρίνωω iz **krtin-īō*.

up. Rheinisches Museum 37 [1882] 382, osobito br. 40 na strani 392 *nekassihī*, genitiv od **nekass(i)es*; sada up. Krahe: Glotta 17 [1929], 81 i d. U *Ias-īo-* ili *Ias-īa-* (jer je u ilirskom indoevropski *o* prešao u *a*) morao je dakle konzonantski *ī* podvostručiti prethodni *s*, a zatim ispasti. Ako je ime obično pisano s jednim *s*, to valjda stoji u vezi s time, što je spirant vjerojatno glasio zapravo *š*, kako ćemo niže vidjeti, pa je reprodukcija tog tuđeg glasa nestalna.

Ako je ime *Iasae* prvobitno pripadalo vrelu u Varaždinskim Toplicama, ako nadalje znamo, da su ove, kako im i ime nadjenuto od Slavena kaže, topla (sumporna) vrela, koja izviru iz zemlje s temperaturom od 58°, onda neće biti smjelo, spojimo li ilirsko ime s indoevropskim korijenom *ies* „kipjeti, pjeniti se (o vodi, koja vri)“, kojemu pripadaju među ostalim: staroind. *yasati*, *yásyati* „vri, ključa“, reduplicirano *yešati* (< **ie-īs*) „kipi, ključa“, avest. *yaēšyeiti* „vri“; gr. ζέω (< **česō*, up. ἔ-ζέσ-σα, ἔζεσμαι, ζέσ-τός, dakle = *yásati*) „vreti, kipjeti“; starovisokonjem. *jesan/gesan*, preterit *gas*, *gârum*, part. *gigeran* „vreti, pjeniti se“, srednjevis.-njem. *jesen*, *gern*, danas *gähren* = šved. dijalekt. *esa*, *as*, zatim norv. *aese* i šved. dij. *äsa* iz **jasān*, „kipjeti, uskipjeti, šumiti, juriti, bjesniti“, pak faktitiv **jazjan*, zapravo „proizvesti vrenje“: st.-vis.-njem. *jerjan*, *gerjan* i norw. *esja*. K tome nominalne izvedenice: kymr. *ias* iz **iēstā* „vrenje“, a iz **iestu-* m. sr.-vis.-njem. *jest*, *gest*, sada *Gest*, *Gischt* „kipnja, pjena“, anglosas. *giest*, engl. *yeast*, *yeast* i hol. *gest* „kvasac“, napokon iz **iestra-* starois. *įostr*, genit. *jastar* m. i *jastr* n. „kvasac“. Prema tome ilir. *iasa-* odgovara *o*-stupnju ovog korijena, kao što ga nalazimo u st.-vis.-njem. preteritu *jas/gas* ili u germ. faktitivu **jazjan*. *Aquae Iasae* znači dakle „topla vrela“ ili „toplice“ te po značenju točno odgovara hrvatskom nazivu ovog mjesta i imenu rijeke Toplice, koja kroza nj teče. Onda izvedenica s *īo*-sufiksom: *Iassīi*, kasnije *Ias(s)i*, znači „Topličani“. Ovi su dobili svoje ime ili po velikom broju toplih vrela u svojoj zemlji — up. Krapinske, Stubičke, Tuheljske, Čateške Toplice i druge na pukotini gore, koja ide od Varaždina do Brežica i Samobora — a valjda i po važnosti i ljekovitosti tih vrela, kad uvažimo, da je sam car Konstantin dao lječilište *Aquae Iasae*, koje je bilo izgorjelo, sasvim obnoviti, pa nadalje, da su istom plemenu pripadala i topla vrela u Daruvaru, gdje teče također jedna rijeka Toplica, a valjda i vrela joda u Lipiku (64°), koja nisu daleko.

Od istog je korijena izvedeno i ime *Iasulones* (predano u ablativu *Iasulonibus* It. Ant. 264), koje nosi mjesto u donjoj Panoniji na cesti Aquincum (= Budim) — Sopianae (= Pečuh), udaljeno od prvog grada 25 mp. = 37 km, dakle negdje u blizini Stolnobiogradskog jezera. Po Milleru, *Itineraria Romana* 429, udaljenosti upućuju na položaj sela Baracska, gdje su nađeni natpisi CIL III 10370-2, a u blizini je Martonvásár, gdje se našao natpis 10373. Ali važnija od ovih nalaza je činjenica, da u susjednim mjestima Duzzogó i Bodajk (8 odn. 20 km sjeverozapadno od Stolnog Biograda) ima toplica, na koje ukazuje staro ime, izvedeno običnim ilirskim sufiksom *-on-* (up. *Ditiones*, *Glinditiones*, *Bulliones*, Σίπρονες, Παίονες) iz *Ias-ul-*; ovo je valjda

mjesno ime, u kojemu uz korijen *ias* razaznajemo sufiks *-ulo-*, poznat nam iz mjesnih imena Μέτ-ουλον i *Barg-ulum* (up. o njemu Jokl u Ebertovu „Reallexikon der Vorgeschichte“ 1,87, u Streitberg-Festgabe 1924, str. 175 i u Indogerm. Jahrbuch 11, 1927, 198).

O postojbini plemena Iasi imamo vijesti kod Plinija i Ptolemeja na već navedenim mjestima. Prvi veli: *amnes clari et navigabiles in Danuvium defluunt Draus e Noricis violentior, Saus ex Alpibus Carnicis placidior, CXX mp. intervallo, Draus per Serretes, Serapillos, Iasos, Andizetes, Saus per Colapianos Breucosque*. Ptolemej kaže, da u sredini gornje Panonije prama istoku stanuje ovo pleme: ἐν δὲ τοῖς μεταξὺ Βόιοι μὲν πρὸς δυσμὰς καὶ ὑπ' αὐτοὺς Κολαιτιανοί, Ἰάσσιοι δὲ πρὸς ἀνατολάς καὶ ὑπ' αὐτοὺς Ὀσεριάτες. Tvrdilo se, da se samo navod Plinijev daje složiti s natpisima, po kojima je Daruvar bio središte *reipublicae Iasorum*. Prije svega nije stalno, da je Daruvar bio njezino središte, a i ako je bio, nije se to moralo nalaziti u sredini njihova područja. Zatim je Daruvar od prilike jednako udaljen (oko 40 km) i od Drave i od Save: navod Plinijev pokazuje, da je područje plemena sezalo daleko prama jugu, jer je zahvatalo i Daruvar, ali vjerojatno nije dopiralo do Save. Nadalje znamo, da je istočna granica gornje Panonije, t. j. ona, koja ju je dijelila od donje, bila crta povučena od Brigetio (= Komorn) južnim smjerom na zapad Sopianae (= Pečuh), na Dravu po Itin. Hieros. 562 u jednoj točki između postaja Marinianis i Bolentia, 44 do 53 mp., dakle oko 70 km zapadno od Osijeka, na Savu kod ušća Vrbasa te dalje do granice rimske provincije Dalmacije. Drži li se to na umu, onda nije ni Ptolemejev navod tako kriv: Iassii su se zbilja protezali do ili skoro do istočne granice gornje Panonije, dakle „prema istoku“ (πρὸς ἀνατολάς), nisu nadalje dopirali do sjeverne, ali ni do južne njezine granice, jer su na jugoistoku gornje Panonije stanovali Varciani, nego su bili više „u sredini“ (ἐν δὲ τοῖς μεταξὺ); računa li se naime od navedene granične crte prvom trećinom odlomak od Brigetio do jezera Pelso (= Blatno), drugom trećinom odavle do Drave, a trećom odavle na jug, onda su se Iassii prostirali do sjevernog dijela ove zadnje trećine, a ne bi bilo isključeno i uz južni dio druge trećine, ako su imali posjeda preko Drave. Tu su s njima graničili Oseriates, koji su po Ptolemeju stanovali „ispod“, t. j. sjeverno od njih. *Oseriates* su prozvani, kako su već Kretschmer (Glotta 14, 98) i Jokl (kod Eberta, Reallexikon der Vorgeschichte 6, 39 i 43) opazili, po svojim sjedištima na Blatnom jezeru, jer je ime sa sufiksom *-at-* (up. *Delm-atae, Docleates, Labeates* itd.) izvedeno iz indoevr. **āghero-* „jezero“, kao i stslav. *ezero, jezero*, hrv. *jezero*, ruski *ózero*, lit. *ėžeras*, lot. *ezers*, stprus. *assaran*, gr. ἀχερούσια · ὕδατα ἐλώδη Hes., pa i Ἀχέρων. Prigovor, da se Blatno jezero u starom vijeku zove *Pelso* (srodno sa slav. *pleso* „jezero“), pa da bi se imala očekivati izvedenica iz imena, a ne iz apelativa ilir. **osero-*, nije opravdan, jer se, kako sam razložio u „Glotti“ 24, br. 3/4 i rijeka Διζηρος kod Pulja (Lykophron 1026) ne zove po imenu grada, nego po apelativu διζα, -διζος „grad, utvrda“, koji nam je sačuvan u tračkome (od korijena *dheiġh*: stind. *dehī* „nasip“, stperz. *didā*, novoperz. *diz, dēz* „tvrđava“, gr. τεῖχος, τοῖχος „zid“);

up. i Servitium, Sirmium i niže nanizana mjesta uz Savu, koja nisu prozvana po njezinu imenu. Sjeverno od plemena Iassii prema Blatnom jezeru stanovali su dakle Oseriates. Ako pak Plinije iza *Iasos* niz Dravu navodi Andizetes, to im on ovdje, zahvatajući kao i inače u svom opisu i donju Panoniju, doznačuje obalu donje Drave do njezina ušća u Dunav. Jokl (kod Eberta 6, 41) pravom tumači njihovo ime kao izvedenicu od spomenute riječi *δαζα* u značenju „stanovnici oko gradova (Burganwohner)“. Upozorio bih, da se prema tome u njihovu području nalazila strateški važna Mursa, a vjerojatno i Teutoburgium.

Čudnovato je donekle, da su Iassii zapremali tako veliko područje, ako su im pripadale *Aquae Iasae* u Varaždinskim Toplicama, jer udaljenost ovih od Daruvara iznosi oko 100 km, a nije stalno, da su ovo bile baš krajnje točke. Dalo bi se pomisliti, da ilir. *aquae Iasae* može kao hrv. *toplice* biti apelativ i vlastito ime, pa da *Aquae Iasae* u Varaždinskim Toplicama kao apelativ nema veze s *respublica Iasorum* u Daruvaru kao vlastitim imenom. Međutim natpis CIL III 4121 ne pogoduje ovakom shvaćanju, jer bi car Konstantin zacijelo bio *Aquae Iasae*, kad bi to značilo toplice uopće, točnije označio mjesnim imenom, da je ovo bilo različito. Ne smije se ni posumnjati, da bi ovaj natpis bio naknadno dovučen na svoje sadašnje mjesto, ne samo što je ploča ogromnih dimenzija (oko 1·5 m × 0·45), nego i iz drugog razloga. Po Pliniju (l. c.) su se uz Dravu od njezina ulaska iz Norika u Panoniju, a to je bilo zapadno od Poetovija, valjda oko Maribora, poredala plemena Serretes, Serapilli, pa dalje Iasi i Andizetes. Ako je područje Iasâ obuhvatalo Varaždinske Toplice, je li bilo mjesta za prva dva plemena do granice Norika? — O njima ne znamo iz drugih vrela ništa, ali se iz njihovih imena da ipak o njihovu smještaju nešto zaključiti.

Ser(r)etes je ime napravljeno s ilir. sufiksom *-et-*, koji nalazimo i u plemenskim imenima *Δασσαρ-ἦτ-αι*, *Peuc-et-ii* (o ovim imenima up. moja izlaganja u „Glotti“ 24, br. 3/4), iz korijena *ser-* „strujati“ (up. stind. *sísarti*, *sárati* „teče“, hom. *ῥώομαι* < **srō-īd*, stind. *sará-* „kapljevit“, gr. *ὀρός* i lat. *serum* „sirutka“), koji je u ilirskom zastupan u raznim stepenima: 1) u *e*-stepenu: *Σερ-έτ-ιον* Cass. Dio 56, 12, 1, mjesto u Dalmaciji, koje je Germanik osvojio poslije zauzeća porječja Une, a po tvorbi da se uporediti sa stind. *sar-ít* f. „rijeka, potok“, zatim *Ser-ota* (glede tvorbe up. *ῥμωτα*), o kojoj govorimo niže, pa *Serv-ít-ium* (Tab. Peut., Not. dign. occ. 32, 55. *Servitti* It. Ant. 268. *Serbitium* Rav. 4, 9. *Σερβίτιον* Ptol. 2, 15, 4), postaja *classis primae Pannonicae*, danas Stara Gradiška na Savi, a to ime ukazuje na bazu *sereu-*, iz koje se daje izvesti i stind. *srávati* „teče“ = gr. *ῥέω* (izvedeno obično iz baze *sreu-*, up. Walde-Pokorny, Etym. Wörterbuch der indogerm. Sprachen 2, 702 i d.) i stind. *sravá-t-* „rijeka“; 2) u *o*-(> ilir. *a*-)stepenu: *Sarnade* It. Ant. 269, 3, mjesto u Dalmaciji na cesti iz Salone u Servitium, s kojim stoji valjda u vezi *Sarniensis presbyter* Farlati, Illyr. sacr. 2, 164, a možda i novci *Σαρνοάτων* (Zeitschrift für Numismatik 1, 113 i d.), zatim *Σαρνοῦς*, ethnikon *Σαρνοούσιος* Steph. Byz., *Σαρνοῦσαι* Pölyaen. 4, 2, 12, i dardanski kaštel *Sarnunto*, koji spominje Marcellinus Comes pri

opisu strašnog potresa god. 518., pa se sva ta imena imadu uporediti glede sufiksa sa stind. *sarāna-* „trčeći“ i s imenom galske rijeke *Sarnus*, napokon *Saritte* ili *Sarute* (Tab. Peut.) na cesti Salona—Servitium; 3) u reduciranom stepenu *sy-* > ilir. *sir-*: *Sir-m-ium*, grad u donjoj Panoniji na mjestu današnje Mitrovice, s istim sufiksom kao stind. *sarma-h* „tok“, gr. ὄρμη „zadah“, dok se s ovim potonjim riječima ne samo u sufiksu, nego i u prijevojnem stupnju slaže ilir. *Sarminio* Rav. 4, 19. Prijevojni se niz *ser-*: *sar-*: *sir-* potpuno slaže sa *Berzana*: *Barzanites*: *Birziminium* od korijena *bergh* „visok“, o čemu up. moja razlaganja u „Glotti“ 24, br. 3/4. *Ser-et-es* bili su dakle „Riječani“, prozvani po tome, što su stanovali uz rijeku ili rijeke, pa bi valjda taj naziv dobro pristao stanovnicima Međimurja, jer taj kraj optiječu dvije rijeke, Drava i Mura:

Mjesto oblika *Serapilli*, koji je lectio vulgata, nahodimo u najstarijem i najboljem kodeksu A (Leidensis, saec. IX. ex.): *Syrapillos*, rukopis E^s (Paris. 6795, saec. XI) ima *Sirapulos*, D (Vatic. Lat. 3861, saec. XI): *Sirapillos*, a tako čita i Delfsen u svom izdanju (Berlin 1866). Ja bih se odlučio za lekciju kodeksa A, jer je prema običnim sličnim primjerima vjerojatno, da je neki prepisivač, zapevši okom za *Ser-* u prethodnom imenu *Seretes*, prenio ga i na slijedeće; drugi su prepisivači, čitajući *y* kao *i*, iz *Syr-* napravili *Sir-*. Krahe drži, da je ime glasilo *Syrapilli* ili *Sirapilli*, jer *u* u ilirskom često prelazi u *i* (Glotta 21, 191). On je to ime povezao uz indoevr. **sū-ró-s*, sačuvano u ovim riječima: st.-vis.-njem. i sr.-vis.-njem. *sūr*, novovis.-njem. *sauer*, anglosas. *sūr*, st.-nord. *súrr* „kiseo“, novonorv. i „vlažan, napola gnjio“, st.slav. *syrъ* „vlažan, sirov“, lit. *sūras* „slan“; on shvaća dakle ime kao izvedenicu iz ilir. *Syr-ap-* (glede dočetka up. *Col-apis*, *An-apis* / Ἄν-ἄπις), koji bi mogao značiti „močvara“ ili „kisela voda, slatina“, pozivajući se na Kretschmerovo tumačenje (Glotta 14, 98) imena Σορ-ἄπις, močvarnog ušća rječice Ἄναπις na velikoj luci Sirakuze, po kojemu je ovaj grad i prozvan. Glede tvorbe imena upozoruje na *Colapiani*, koji su prozvani po *Col-apis*, t. j. *q^hol-ap-* „kriva rijeka“ (Jokl: Zeitschrift für Ortsnamenforschung 2, 244), a dala bi se uporediti i sa *Met-/Mess-apii*. Zapadno od Varaždina nalaze se pak čuvena kisela vrela ili slatine u Rogaškoj Slatini: to je po svoj prilici stara *Syr-ap-*, po kojoj se pleme prozvalo *Syr-ap-illi* „Slatinjani“, u suprotnosti sa svojim susjedima, koji su se zvali „Topličani“ po svojim toplicama. Baš u toj suprotnosti možemo nazrijevati potvrdu, da su Iasi zbilja sezali do Varaždinskih Toplica. Prema tome su Syrapilli stanovali južno od Drave oko Rogaške Slatine. Obzirom na mali prostor do granice Norika nisu ni oni ni njihovi susjedi *Seretes* sjeverno od Drave bili velika plemena.

Iz područja plemena Iasi bio je, kako svjedoči natpis CIL VI 3297 iz Rima, i *Ulpus Cocceius eq(ues) s(ingularis) d(omini) n(ostri), castris nov(is), t(urma) Kastī, ex Pan(nonia) sup(eriore) natus ad aquas Balizas, pago Iovista, vic(o) Coc[co]netibus . . . [V]ictor frater et Iul. Proc. . . . fecerunt[nt]*. Ovaj carski gardist na konju bio je dakle rođen kod *Aquae Balizae* u gornjoj Panoniji, i to u selu *Coc[co]netes*

župe *Iovista*. Sva ta tri imena nalazimo zabilježena u rimskim itinerarima, po kojima je i ime sela nadopunjeno.

Prvo mjesto zabilježeno je u Itin. Ant. p. 265 na cesti iz Murse (Osijeka) u Sisciu (Sisak):

Mursa XXX Stravianis XXIV

Incerō XXV Aquis Balissis XXXI Varianis XXIV Siscia, ali na strani 260 stoji:
Incerō XXVIII Menneianis XXVI Varianis XXIII Siscia.

Iz ovoga se da zaključiti, da je preko mjesta Menneianae išla paralelka cesti preko Aquae Balissae, i da je ta paralelka bila nešto kraća, u koliko se smijemo pouzdati u navode itinerarâ. Udaljenost od 79 mp (= 117 km) od Aquae Balissae do Osijeka, a od 55 mp (= 81·5 km) do Siska u vezi s okolnošću, da se radi o vrelima, pristaje položaju Daruvara i Lipika. Budući da se u potonjem mjestu nije našlo rimskih ostataka, općenito se sada Aquae Balissae smještaju u Daruvar. Ali na ovome mjestu nađena su, kako rekosmo, tri posvetna natpisa na spomenicima, što ih podiže *res-publica Iasorum*. Ovo ne može biti mjesno ime, jer su *Aquae Iasae* u Varaždinskim Toplicama, pa zato Tomaschek — kojemu je bio poznat samo jedan natpis — pravom zaključuje (PWRE 2, 297), da je *Iasi* ime plemensko, a da se Daruvar sa svojim toplim vrelima u staro doba prema itinerarima zvao *Aquae Balissae (-izae)*, da je ovo ime dakle mjesno.

Predani oblici *Aquae Balissae* i *Balizae* pokazuju, da je spirant bio osobite kakvoće, koje nije imao u latinskom jeziku, pa odatle kolebanje u njegovoj reprodukciji. Vjerojatno se radi o š, koji je postao, kako smo rekli, iz *sj-*. Kad to znamo, onda ilir. *bal-is-iā* točno, glas po glas i slog po slog, odgovara stslav. *bol'bši* f. „bolja“ (= stind. *bahyas* f. od *balyas* „jači“), a srodan je sa stind. *bāla* n. „snaga“, *bala-vat*, *balin*, „jak, snažan“, lat. *de-bilis* „slab“, gr. βέλ-τερον „bolje“, βέλ-τιστον „najbolje“, valjda i nizoz., donjonjem. i friz. *pal* „nepokretan, čvrst“; Fick (Spracheinh. 412) ubrojio je amo i često spomenutu phrygijsku riječ βαλῆν „kralj“. U ilir. *bal-is-ia* imamo dakle komparativni sufiks *ies/iōs/is* u reduciranom stepenu, raširen za tvorbu ženskog roda sufiksom *iē/i dot.* (po Hirtu) *eiā/i*. Reducirani stepen komparativnog sufiksa nalazimo i u grčkim i germanskim komparativima, koji su izvedeni s *n*-sufiksom: ἡδίων, -ονος iz *ἡδ-ίσ-ων, got. *sūt-iz-a*, gen. *sūt-iz-ins* „sladi“ (u Wulfle samo u prenesenom značenju „podnošljivije“), up. i lit. *saldēsnis*. Sufiks *-ies* je prvobitno primarni sufiks; u staroindijskim Vedama stoji u vezi s glagolima u participijalnom značenju, up. i hom. κήδιστος „brineći se“ uz κήδομαι „brinuti se“ (Delbrück: Indogerm. Forschungen 14, 53 u članku „Φέριστος und Verwandtes“). Oblici spojeni s *-ies* izražavali su iz početka, da neko svojstvo postoji u osobito visokoj mjeri. Prema tome *Aquae Balissae* znači „(vrlo) jake vode, jaka vrela“, a to se slaže s činjenicom, da u Daruvaru imade više vrela, i da su vrlo jaka. Kako su i ova vrela topla — toplina im iznosi 42° do 46° — dakle toplice ili thermae, a

ustanovili smo, da je *Iasae* imalo to značenje u ilirskom, valjda i kao apelativ, i ovo nam potvrđuje, da se ovo panonsko pleme moglo po svojim toplim i ljekovitim vrelima oko Varaždina i Daruvara nazvati *Iassii* ili Topličani.

Druga dva mjesta *Iovista* i *Cocconetes* poznata su nam kao postaje na cesti Mursa—Poetovio, koju bilježe četiri rimska itinerara. Ali budući da su u ovima imena nešto različita, moramo se prije svega pozabaviti njihovim oblicima.

Itin. Ant. 129, It. Hieros 561 i Tab. Peut. bilježe mjesto *Iovia*. U obliku (*pago*) *Iovista* rimskog natpisa imamo izvedenicu, koja izražuje pripadnost ili podrijetlo od predodžbe sadržane u osnovnoj riječi, dakle po značenju *Iovista* „jovijski“ odgovara indoevr. složenom sufiksu *-is-go*, koji je osobito u germanskim, slavenskim i baltskim jezicima postao vrlo produktivan. Jednako i *-is-to-* u ilirskom. Tako su se po *Σκάρδον ὄρος*, današnjoj Šar-planini, prozvali keltski osvajači *Scordisci*, dok ih Iliri zovu *Σκορδ-ίσται*, a točnije će biti po imenu gore **Σκάρδ-ίσται*: indoevropskom i keltskom *o* stoji nasuprot ilirski *a*, keltskom *-isko-* ilirski *-ista-* (up. Nast. vjesnik 40, 32). Na jednaki se način pleme, koje stanuje oko gore Tauros u istočnim Alpama, zove keltski *Taurisci*, a ilirski *Ταυρίσται*, *Ταυρίσται*. Osobito je pak poučno, da ethnikon od imena gradova *Burnum* i *Splonum* glasi *Burnistae* i *Splonistae*. Iz ova dva ethnika dade se isto kao i iz izraza *pago Iovista* naslućivati, da je indoevr. *o* i u dočetnim slogovima u ilirskom prešao u *a* (up. Nast. vjesnik l. c.).

Jokl (kod Eberta 6, 45) izrekao je mišljenje, da je ilirski sufiks *-ista* istog postanka kao i litavski *-ýsta* (up. *jáunas* „mlad“: *jaunýsta* „mladost“), kao što litavski i ilirski i inače pokazuju mnogo srodnosti, pa drži, da ilirska imena na *-este*, *-ista* označuju rodbinska naselja. Tome je prigovorio Steinhauser (Prähist. Zeitschrift 19, 307 i d.), da je sufiks *-ist* imao kratki *i*, kako se da zaključiti iz starog oblika *Umiste* za *Imst* u Tirolu (dakle na negda venetskom zemljištu), da se prema tome ne da uporediti s litavskim sufiksom *-ýsta*, koji ima dugi *i*, a kojim se osim toga prave apstrakti. S istog razloga kvantiteta Steinhauser odbija i poredbu sa slav. kolektivnim sufiksom *-ište* < indoevr. *iskjo-*. On traži veze sa slav. *-bškъ*, lit. *-iškas*, germ. *-iska*, koji imaju isto značenje, pa pomišlja, da je ilir. *-ista* nastao ili iz nuzgrednog oblika *-isk-jo-* sa sličnom palatalizacijom kao u arbanskom, ili progresivnom palatalizacijom iz *-iskos* kao kod slav. sufiksa *-bcb-*, *-bca* iz *-iko*, *-ika*. Međutim za ovu nema dokaza ni u ilirskom ni u arbanskom, a za onu ima se opaziti, da je arbanska palatalizacija od *kj* mnogo mlada, jer kod nje sudjeluju i latinske tudice, koje nisu počele prodirati u arbanski prije 2. vijeka posl. Kr. (up. Meyer-Lübke: Gröbers Grundriss I² 1051, § 36). Ali se postanak ilirskog sufiksa *-ista* može objasniti mnogo lakše, ako se drži na umu, da je spomenuti indoevr. sufiks *-is-go-*, kako je to pokazao Brugmann (Indogerm. Forschungen 14, 11 i d.), potekao iz komparativnog sufiksa *-is*. Ali iz ovog je potekao i složeni sufiks *-is-to-*, koji je za tvorbu superlativa postao produktivnim u arijskim i germanskim te u grčkom jeziku. Budući da su superlativni oblici mladi od komparativnih, sufiks *-is-to-*, dok je u jednom

dijelu indoevropskih jezika počeo vršiti funkciju superlativa, mogao je u drugoj grani, i to baš u ilirskom, dobiti jednako značenje kao paralelni mu sufiks *is-go-*.³

Coc[co]netibus na natpisu je popunjeno prema *mut. Cocconis* It. Hieros. 561 i *Cucconis* Rav. 4, 19. Ovo su očiti ablativi sa značenjem „iz —“ kod mjesnih imena: nominativ je dakle *Cocconae*, *Cucconae*, možda i singular po uzoru *Salonae*: *Salona*, pogotovo kad u itinerarima preotimlju maha pluralia tantum kod mjesnih imena.⁴ Ime je tvoreno poznatim ilirskim sufiksom *-ōna*; vokal *o* mjesto *u* u prvom slogu je vulgarnolatinska pojava. Ethnikon glasi *Cucconetes*, *Cocconetes*. Očekivalo bi se doduše **Cocconates* ili bolje **Coccatates* po uzoru *Flanona*: *Flanates*, *Avendo(ne)*: *Αὐεν-δεᾶται*; od mjesnih imena tvorenih s drugim sufiksom nego *-ōna* tvore se većinom ethnika na *-ates* (*-atae*) tako, da se pri tome ne izgubi sufiks mjesnog imena, kao *Doclea*: *Docleates*, *Salvia*: *Salviatae*, *Bistue*: *Bistuates*, *Asseria*: *Asseriatates*, *Sapua*: *Sapuates*, *Ulcinium*: *Olciniatae*, ali i *Nedinum*: *Neditae* uz *Nedimates*. Kod sufiksa *-ōna* pojavljuje se jednom i ethnikon na *-otae*: *Tariona*: *Tariotae*. Sufiks *-et-es* nije doduše poznat iz ilirskih ethnika, ali ne samo da je kao prijevojni oblik već navedenih na *-at-* i *-ot-* mogući, nego se pojavljuje u plemenskim imenima: *Dassaratae*, *Peuc-etii* (up. o ovim imenima moj članak u „Glotti“ 24, br. 3/4), pa uz Dravu već spomenuti *Seretes* i *Andizetes*. Ime *Cucconae* izvedeno je iz indoevr. korijena *qeu-* „saviti“ s determinativom *-q-*: *qeu-q*, kojemu pripada stind. *kucāti*, *kuñcate* „steže se, savija se“, got. *hauhs*, st.-vis.-njem. *hōh* „visok“ (prvobitno **„uzvit“*), st.-nord. *haugr*, sr.-vis.-njem. *houc* „brežuljak“ i u imenima brda kao *Donners-haug* i mnogi drugi, pa slaveno-ruski *kuko-nosъ* „krivonos“, hrv. *kūka*, zatim *ōkuka*, *ōkuč* „zavoj rijeke“. Kako ne znamo položaj mjesta *Cucconae*, ne možemo dati ni točnije tumačenje. Postoji mogućnost, da je mjesto bilo na nekoj okuci Drave ili njenih pritoka, jer su neka imena mjesta na *-ōna* izvedena iz imena rijeka na *-ōn*, kao *Narōn*: *Narōna*, *Salōn*: *Salōna*. Ali taj paralelizam između imena rijeka i naselja ne postoji kod svih imena na *-ōna*, pa bi ime *Cucconae* moglo značiti i naselje na nekom brežuljku s istim razvojem značenja kao u germanskim jezicima.

Pokušajmo sada pronaći i značenje imena Iovia. Ovo je zabilježeno u Itin. Ant. 129, gdje su naznačene samo glavne postaje (mansiones) ceste Mursa—Poetovio, kao peta od Murse, udaljena od ove 132 (131) mp. (= 195·5 ili 194 km), a od posljednje (7.) postaje Poetovio 38 mp. (= 56 km). S tim se slaže i navod u Itin. Hieros. 562: *civ. Iovia*⁵ s neznatnim razlikama u udaljenostima (128 dot. 37 mp.). Ali treći izvor, Tabula Peutingeriana, donosi na njezinu mjestu *Botivo*, opet s manjim raz-

³ I u arbanskom je ovaj složeni sufiks još sačuvan u riječi *madhëštë* „ponos, trošak“ iz **magis-* (:lat. *magis*)-*t-ia*, up. Jokl, Studien zur alban. Etymologie und Wortbildung (Sitzungsberichte der Wiener Akademie, phil.-hist. Kl., 168, 1, Wien 1911), str. 73.

⁴ Oblik *Cuccones* (Tomaschek PWRE 2, 297) ne da se dakle opravdati.

⁵ Ako se ovdje *Iovia* naziva *civ(itas)*, to odgovara činjenici, da je tu kasnije bilo sjedište biskupsko, up. Egger: Jahreshefte des öst. Arch. Inst. 21/22. Beibl. Sp. 340.

likama u udaljenostima: samo 117 mp. do Murse (jer je tu između 3. i 4. mansio ispala jedna manja postaja ili mutatio), a 39 mp. do Poetovija. Između 3. i 4. mansio, *Serota* i *Lentulis*, ima po Itin. Ant. 31 ili 32 mp., što se slaže s Itin. Hieros.: *mans. Serota X mut. Cocconis XII mut. Cardono X mans. Lentolis*; Tab. Peut. naprotiv navodi: *Sirotis X Ioviae VIII Luntulis*, izostavlja dakle jednu mutatio. Četvrti izvor, Rav. 4, 19 — koji na cesti Mursa—Poetovio izostavlja još jednu, i to prvu mutatio iza *Lentulis* — bilježi: *Sirote, Cucconis, Lentulis*, izostavlja dakle kao i Tab. Peut. jednu mansio, ali u imenu preostale ne slaže se s ovim vrelom, nego s Itin. Hieros.; naprotiv namjesto *Iovia* donosi kao i Tab. Peut. na odnosnom mjestu lekciju *Botivo*. Udaljenosti ravenski geograf, kako je poznato, ne donosi.

Iz svega ovoga je Kukuljević (Panonija rimska: Rad Jugoslav. akad. 23, 1873, str. 108 i d.) izveo, da se tu radi o dvjema mjestima imena *Iovia*, jedno *Iovia-Botivo* nedaleko utoka Bednje i Mure u Dravu, koje on smješta u Bukovec sa sv. Petrom, gdje imade tragova povećeg grada, a drugo *Iovia Cardono* između *Sirote* i *Lentulis*, koje traži u Turnašici ili Bukovici, dok se danas obično smješta u Pitomaču. I Tomaschek (PWRE 2, 297) se složio s Kukuljevićevim izvodima, jer veli, da su mjesta *Cuccones* i *Iovia* bila u meridijanu Daruvara: prema tome je držao, da je ta *Iovia* u neposrednoj blizini mjesta *Cuccones*, dakle različita od *Iovia-Botivo*. Jednako i Vulić (PWRE 9, 2005) luči ova dva mjesta. Ovom mišljenju nema prigovora i s tog gledišta, što se ime *Iovia* zaista još i inače ponavlja na panonskom zemljištu: tako se spominje u Itin. Ant. 264 jedna *Iovia* na cesti *Sopianae—Brigetio*, udaljena 32 mp. od prvog mjesta (Pečuha), po Not. dign. occ. 33, 61 sjedište jednog *tribunus cohortis*; od istog bi korijena moglo biti izvedeno i ime druge mutatio iza Murse (16 ili 18 mp. od ove) na cesti u Poetovio, o kojoj raspravljamo: mut. *Iovalia* It. Hieros. 562, *Iovallio* Tab. Peut., *Ioballios* Rav. 4, 19, *Ἰοὐβάλλον* Ptol. 2, 15, 4, valjda oko Valpova; možda se i u nazivu *Iovis pagus* It. Hieros. 565 i Tab. Peut. (Rav. p. 192 ima samo *Pago*) za jednu mutatio u gornjoj Meziji na cesti *Viminacium—Horreum Margi*, udaljenoj 28 mp. od prvog mjesta, krije kakav domaći, ilirski naziv istog korijena. Upoređujući navode u Itin. Hieros., na Tab. Peut. i kod Ravenata dolazimo dakle do zaključka, da je između *Sirote* i *Lentulis* prva mutatio iza *Sirote* bila *Cuccona*, a druga *Iovia* ili *Cardono*. Budući da je *Car(ro)dunum*, kako dokazuje drugi dio kompozita (*dūnum*, vrlo obično u galskim imenima mjesta, znači „utvrda“), keltsko ime te vjerojatno pripada keltskim osvajačima, koji su 4. vijeka pr. Kr. provalili u naše zemlje, da se nagađati, da je *Iovia* domaće, ilirsko ime istog mjesta.

Carrodunum spominje i Ptolemej 2, 14, 4: . . . ποταμοῦ, ὃς διὰ τῶν δύο Παννονίων ἐρχόμενος καὶ σχισθεὶς κατὰ Καρρόδουνον πόλιν ὡς ἐπὶ τὸ Κέτιον ὄρος κατὰ μὲν τὸ ἀρκτικώτερον μέρος καλεῖται Σαουαρίας, κατὰ δὲ τὸ μεσημβρικώτερον Δάρος (t. j. Drava), samo što je tu napravljena zbrka i zamijenjena Mura s rijekom, koja prolazi starom Savariom (danas Steinamanger, Szombathely); rijeka se sada zove njem. Güns, mađarski Gyöngyös, ali je u gornjem toku sačuvala staro ime: njem. *Zöber*. I Not.

dign. occ. 35, 28 spominje, da je *tribunus cohortis primae Herculeae Raetorum Parroduno*, što stoji vjerojatno mjesto *Carroduno*. Prvi dio imena potječe iz galskog *carros*, latinizirano *carrus* „kola“, iz korijena *kers* „trčati“, kojemu pripadaju među ostalim lat. *curro* „trčati“, *currus* „kola“; ime ne može biti ilirsko, jer je Lagercrantz (Indogerm. Forschungen 25, 367) iz glose $\sigma\acute{\alpha}\rho\sigma\alpha\iota \cdot \acute{\alpha}\mu\alpha\zeta\alpha\iota$ Hes. i lat. *sarracum*, *serracum* (s italiskim *-rr-* iz *-rs-* „strana kola s dva velika točka i postrance zatvorenom laburom“, zaključio, da su ove potonje riječi tuđice, koje potječu iz ilir. **sarsa* < indoevr. *k̑rsā* „kola“. *Carrodunum* znači prema tome utvrdu napravljenu od kola, „Wagenburg“, kakvu su po Cezarovu opisu (B. G. I 26) napravili i Helvecani na svojoj seobi. Bit će, da su sličnu provizornu utvrdu na tom mjestu napravili galski osvajači, kad su prodrli u naše zemlje, a kasnije se i stalno tu naselili. Dade se nagađati, da mjesto tog tabora nije dotad bilo naseljeno, da je to dakle bilo novo naselje. I zbilja čini se, da je *Iov-ia* izvedenica iz indoevr. korijena *ieu-* „mlad“, kako se pokazuje u komparativu **iēu-iōs-* „mladi“ (stind. *yav̥h̥yas-*) ili **iou̯iōs* u jednom dijelu indoevropskih jezika, doduše ne u svim iz istog razloga: tako djelomice u keltskim jezicima (up. Brugmann, Grundriss I² 1, 125, § 123, 2. Anm.), u kojima nalazimo kymr. *iau*, sr.-kymr. *ieu*, bret. *iaou*, *iou* „mladi“, pa i u galskim imenima *Iovinca*, *Iovincillus*; pak u slavenskim i baltskim, u kojima je po ovom primarnom komparativu preuđen i pozitiv iz *iūuen-* u **iēuen-o-*, **iouno*: stslav. *junъ* „mlad“ (up. Osthoff, Morphologische Untersuchungen auf dem Gebiete der indogerm. Sprachen VI, 1910, str. 293—302); nadalje u umbrijskom, gdje u mlađim iguvinskim tablama nalazimo *iouies* dat. plur. „iuvenibus, militibus“, *iovie* acc. plur., iz kojih Bechtel (Bezenbergers Beiträge 7, str. 4—6) izvodi komparativ s vokalizacijom *-ies*, dok Planta (Grammatik der oskisch-umbrischen Dialekte II 54, 202 i d.) pomišlja na izvedenicu sa sufiksom *-iē*: *iou-iē-s* „četa mladih“. Nije dakle isključena ni odgovarajuća ilirska tvorba *Iov-ia* „mlada, nova naseobina“. Ovo nagađanje nalazi uporišta, kako mislim, kad vidimo, da se uz drugu Ioviju (= Botivo) u daljini od 9 mp. nalazila *mutatio Sunista* It. Hieros., *Sonista* Tab. Peut., Rav., *Siniota* (*Sinistra*) It. Ant. Ako se iz ovih navoda smije izvesti kao pravi naziv *Sin-ista*, onda on prema *Iov-ista* stoji u odnosu kao „Stari“ i „Novi“ ($\Pi\alpha\lambda\alpha\acute{\iota}\omicron\pi\omicron\lambda\iota\varsigma$: $\text{N}\acute{\epsilon}\acute{\alpha}\omicron\pi\omicron\lambda\iota\varsigma$), tako obična imena za susjedna mjesta, od kojih je jedno mlađe naselje. *Sin-ista* pripada vjerojatno indoevropskom **seno-s* „star“: stind. *sánah*, av. *hana*, arm. *hin*, gr. $\acute{\epsilon}\nu\eta$ „dan prije uštapa“, st.-ir. *sen*, lit. *sėnas*; stind. *sana-ká-h* = galski *Seneca* = lat. *senex* = franački *Sinigus* „seniscalcus“ (Lex Alem.) = got. *sineigs* „star“; superlativ got. *sinista*, lit. *senỹstė* „starost“. Gotska i ilirska riječ podudaraju se posvema: sufiks je istog postanja, ali značenje u ilirskom, kako smo razložili, nije superlativno, nego posesivno; u korijenu *sin-* u gotskom je prvobitni *e* zamijenjen vokalom *i*, jer je ovaj u tom jeziku zajednički predstavnik indoevropskih vokala *e* i *i* osim pred *h*, *hv*, *r*, gdje *e* vrši njegovu ulogu, dok bi u ilirskom *i* mogao biti uvjetovan slijedećim vokalom *i*, ali mogao bi biti i reprodukcija vrlo zatvorenog *e*, ili se pak

radi o slaboj predaji, što je obzirom na mnoge varijante ovog imena najvjerojatnije (up. i varijante susjednog imena *Lentulis: Luntulis*). Kao što je *Iov-ista* posesivna tvorba od *Iov-ia*, tako je i *Sin-/Sen-ista* od *Sen-ia*. I ovo se ime vraća na ilirskom području: to je staro ime današnjeg Senja, pa je razumljivo, da su Iliri ovo prastaro, valjda još predilirsko mjesto nazvali „Starim“.

Napokon smeta, što u *Iovia* vokal *o* nije prešao u ilirski *a* kao inače. Moglo bi se upozoriti na to, da *o* nalazimo u imenu susjednog plemena *Oseriates*. Prema tome je možda prijelaz *o > a* šireći se prema rubovima ilirskog jezičnog područja jenjao, a to potvrđuje, čini se, i poznati slučaj ilirskog boga *Grabovius* na istočnoj obali Italije (up. Kretschmer: Festschrift für Bezzenger 1921, str. 94). Možda u skupini *ouj* do tog prijelaza nije ni došlo, ali mi se najvjerojatnijom čini pretpostavka, da je tu djelovao vokal pozitiva indoevr. *juwen-*: *īn-* (stind. *yuvan-s* nom. *yuvā* i gen. *yūnah*, lat. *juvenis*).

Ilirsko ime *Iovia* za prvobitno keltsko naselje Carrodunum izazvalo je kasnije, kako se čini, kod Rimljana pučku etimologiju, kao valjda i kod već spomenutog *Iovis pagus* u Meziji. Nedaleko jedne *Iovije* nalazilo se naime mjesto *Herculia*, a ovo je očito kasnije ime. *Iovia* i *Herculia* u neposrednoj blizini jedna do druge vjerojatno se odnose na dva carska druga, na Dioklecijana *Iovius* i na Maximiana *Herculius*, koji su se tako zvali po svojim familijama, odnosno na vojne jedinice, koje su nosile carska imena. Ali budući da ima i drugih mjesta, koja se zovu *Iovia*, očito je, da su već postojeće ime *Iovia* u doba Dioklecijanovo počeli odnositi na Dioklecijana, a nekoj susjednoj naseobini dali ime *Herculia* po njegovu carskom drugu.

Da zaključimo. Udaljenosti navedene u itinerarima za *Iovia-Botivo* jasno upućuju na položaj Ludbrega na prijelazu preko Bednje i nedaleko njezina ušća u Dravu. Selo (vicus) *Cucconae* bilo je po Itin. Hieros. udaljeno od Murse 73 mp. (= 108 km), nalazilo se dakle negdje oko Virovitice: nije prema tome moglo pripadati seoskom kotaru (pagus), kojemu bi središte bilo *Iovia-Botivo-Ludbreg*, jer je ovo od *Cucconae* predaleko (55 mp. = 81·5 km) Ako naprotiv, slijedeći navode *Tabule Peutingeriane* pretpostavimo, da je između *Sirote* i *Lentulus* bila druga *Iovia* (= *Carrodunum*), udaljena samo 12 mp. (= 18 km) od *Cucconae* (Itin. Hieros.), onda je sasvim razumljivo, da je onaj carski gardist mogao navesti, da mu rodno mjesto *Cucconae* pripada jovijskoj župi, *pagus Iovista*, a punim je pravom također mogao naznačiti, da se rodio *ad aquas Balizas*, kod vrelâ *Balizae*. Na potonjem je mjestu bilo vjerojatno upravno središte plemena *Iasi* (*respublica Iasorum*), koje je stanovalo uz Dravu, možda mjestimice i preko nje, a pripadale su mu prvobitno i *Aquae Iasae*, koje su kasnije potpale pod *respublica Poet(oviensis)*, kako svjedoči tamo nađeni natpis CIL III 4117. Da upravno središte nije bilo u sredini zemlje, ne treba se čuditi obzirom na znamenitost ljekovitih vrela, ali nije ni isključeno, da se nije stalno nalazilo u *Aquae Balizae*.

Zusammenfassung.

Ein Vergleich des Namens *Aquae Iasae* für Varaždinske Toplice mit dem des pannonischen Stammes Ἰάσσιοι, wie ihn Ptolemäus überliefert, ergibt, daß dieser aus jenem mit dem *io*-Suffix abgeleitet ist. Abweichend davon *schreibt Plinius den Stammesnamen *Iasi*, auf drei Inschriften aus Daruvar erscheint die *r(es) p(ublica) Iasorum* und in einem Diplom Domitians ein *Fronto Iasus*, endlich sind bei Steph. Byz. die Ἰάσαι — nach einer ansprechenden Korrektur Jacobsohns KZ. 54, 286 für überliefertes Ἰάται — Bewohner eines Ἰάς genannten illyr. Gebietes. Wenn in diesen Belegen einfaches *s* und kein *z* erscheint, so kann dieses Schwanken durch den Hinweis auf das Messapische, also das Illyrische Unteritaliens, erklärt werden, wo das konsonantische *z* die Geminatio eines vorangehenden Konsonanten hervorrief und dann selbst schwand, so daß *sz* zu *ss* wurde, das wahrscheinlich wie *š* lautete. Der Name *Aquae Iasae* gehört zur idg. Wurzel *ies* „gähren“, er bedeutet somit Therme, also dasselbe, was auch sein gegenwärtiger slaw. Name *Toplice* besagt.

Aus derselben Wurzel abgeleitet ist der Name *Iasulones* in Unter-Pannonien, nach den Distanzangaben des It. Ant. (264) in der Nähe von Stuhlweißenburg gelegen, wo in den Dörfern Duzzogó und Bodajk Thermalquellen vorhanden sind. Die Bildungsmittel des Namens sind illyrisch: das Suffix *-on-* für Stammesnamen, wie in *Ditiones* u. a., und *-ulo-* für Ortsnamen, wie in Μέτρολον, *Bargulum*.

Die Angaben des Plinius und des Ptolemäus über die Sitze der Iasi widersprechen sich nicht, denn wenn sie nach jenem längs der Drau wohnten, dazu nach den inschriftlichen Zeugnissen Daruvar besaßen, so siedelten sie tatsächlich in der östlichen Mitte von Ober-Pannonien, wie Ptolemäus sagt, d. h. sie erstreckten sich bis oder fast bis zur Ostgrenze dieser Provinz, ohne ihre Südgrenze zu erreichen. Im Norden grenzten sie nach demselben Gewährsmann an die Oseriaten, die offenbar bis zum Pelso-(Platten-)See reichten, da ihr Name „Seeanwohner“ (verwandt mit slaw. *ezero* und gr. ἀχερόσια) bedeutet. Die Drau abwärts wohnten die Andizeten, nach Jokl die „Burganwohner“, wahrscheinlich schon nach Unter-Pannonien übergreifend. Zwischen der Grenze Noricum und den Iasi siedelten nach Plinius an der Drau zwei, offenbar kleine Stämme. Der Name des einen, *Ser(r)etes*, ist an die im Illyrischen stark vertretene Wurzel *ser-* „strömen“ anzuknüpfen: die Vollstufe finden wir in *Ser-et-tion*, *Ser-ota*, *Serv-itium* an der Save (Basis *sereu-*), die Abtönung in *Sarnade*, *Sarnūs*, *Sarnunto*, *Saritte* oder *Sarute*, *Sarminio*, die Schwundstufe in *Sirmium* an der Save, es liegen somit drei Ablautstufen *ser* : *sar* : *sir* vor wie in *Berzana* : *Bärzanites* : *Birziminium* (zu diesen vgl. meine Ausführungen in der „Glotta“ 24, H. 3/4). Die *Seretes* waren also „Anwohner eines oder einiger Flüsse“ und bewohnten vielleicht die einen solchen Namen rechtfertigende Murinsel. Der Name des andern Stammes, *Serapilli* oder eher mit der ältesten Handschrift *Syrapilli*, ist schon von Krahe Glo. 21, 191 (im Anschluß an Kretschmers Deutung von Σορζκώ Glo. 14, 98) zu idg. **sū-ró-s*

„feucht, sauer“ gestellt werden. Da nun nicht weit von den Aquae Iasae der bekannte Säuerling (slaw. *Slatina*) von Rohitsch der Erde entspringt, so ist wohl eine zu den benachbarten *Iasi* gegensätzliche Benennung der *Syrapilli* zu vermuten: diese waren die Besitzer des Säuerlings, jene der Thermen (slawisch also *Slatinjani* und *Topličani*).

Nach den Itinerarangaben sind die *Aquae Balissae* in Daruvar, dem Sitz der *respublica Iasorum* anzusetzen: dies war, wie schon Tomaschek (PWRE 2, 297) gesehen hatte, der Stammes-, jenes der Ortsname. Dieser, auf der Inschrift CIL VI 3297 *Aquae Balizae* lautend, enthielt, wie aus der schwankenden Wiedergabe hervorgeht, einen dem Latein ungewohnten Laut, wohl ebenso wie *Iasi* einen š-Spiranten, entstand also aus **bal-is-iā*, was sich mit aksl. *bol'vši* „besser“ deckt, und bedeutete wohl eine „sehr starke Quelle“, wie denn die Thermen von Daruvar sehr stark und ergiebig sind.

Der *pagus Iovista* auf derselben Inschrift ist als „Gau von *Iovia*“ zu deuten, denn mit *-ista-* werden Zugehörigkeitsnomina (Stammesnamen wie *Σκορδ-ισταί*, *Τεορ-ισταί* für keltisch *Scord-isci*, *Taur-isci*, Ethnika wie *Burn-istae*, *Splon-istae* zu *Burnum*, *Splonum*) gebildet: das Suffix hat also dieselbe Bedeutung wie *-is-go-* in andren idg. Sprachen, doch ist es kaum aus diesem entstanden, sondern dürfte dem sonst superlativischen *-is-to* gleich sein, was durchaus möglich ist, da beide Suffixe durch Weiterbildung aus dem komparativischen *-is-* hervorgegangen sind.

Coc[co]netibus ist Ethnikon zu *Cocconis*, *Cucconis* der Itinerare: die Nominative sind *Coccon-etes* und *Coccon-ae* oder *-ona* (nicht *Cuccones!*). Der Ortsname ist mit dem verbreiteten illyr. Suffix *-ōna* gebildet und zu idg. **qeu-q* „biegen“: ahd. *hōh*, mhd. *houc* „Hügel“, kroat. *(o)kuka* „Flußkrümmung“ zu stellen.

Aus dem Vergleich der Itinerare für die Straße Mursa—Poetovio (vgl. CIL III p. 506) ergibt sich, daß die zwischen den mansiones *Serota* und *Lentulis* (der 3. und 4. von Mursa) gelegene *mutatio Iovia* von der (5.) *mansio Iovia*, die auch *Botivo* genannt wird, schon der Lage nach verschieden ist — diese nach den angegebenen Entfernungen bei Ludbreg an der Mündung der *Bednja* in die *Drau*, jene um *Virovitica* anzusetzen — ferner daß jene mit *Cardono*, *Carrodunum* identisch ist. Der letztere Name ist keltisch, er bedeutet „Wagenburg“ und stammt wohl von den keltischen Eroberern, während der andere Name, *Iovia*, einheimisch, d. i. illyrisch, sein dürfte. Da sich in der Nähe von *Iovia-Botivo* ein *Sin-ista* (der Name ist vielfach verderbt überliefert, darum eher *Sen-ista*, ähnlich *Lentulis*: *Luntulis*) befindet, so ist darin eine gegensätzliche Benennung zu vermuten: dieser Name könnte mit dem Suffix *-ista* aus *sen-* „alt“ — wozu dann auch *Sen-ia*, heute *Senj*, *Zengg* gehören würde — gebildet sein, jener aber zu **ieu-ios* „jünger“, abgetönt **iouios*, gehören, womit besonders das umbrische *iou-ies*, nach *Planta* II 54, 202 „Schar Jüngerer“ zu vergleichen wäre. Die Schwierigkeit, daß in *Iovia* *o* statt des zu erwartenden illyr. *a* erscheint, läßt sich durch die Annahme beseitigen, daß eine Beeinflussung durch

den Vokal des Positivs idg. **iuyen-* / *iün-* vorliegt. *Senista* und *Iovista* stehen sich also wie die überall zahlreichen Alt- und Neuorte gegenüber, das von den Kelten neugegründete Carrodunum wurde von den Illyriern *Iovia* „Neuort“ benannt.

Wahrscheinlich wurde zu Diocletians Zeiten der schon bestehende, da auch anderwärts vorkommende Name *Iovia* auf Diocletianus *Iovius* bezogen, da ein Ort in der Nähe, *Herculia*, sich offenbar auf seinen Genossen auf dem Throne, Maximianus, und beide Orte auf Formationen, die den Kaisernamen tragen, beziehen.

Das in der stadtrömischen Inschrift genannte *Cucconae* gehörte also zum Gau, der nach *Iovia-Carrodunum* *pagus Iovista* hieß; richtig ist auch die darauf stehende Angabe, daß es von *Aquae Balizae* nicht weit entfernt war. Die *Iasi* aber besaßen *Aquae Balizae*, *Aquae Iasae* und viele andre Thermen: daher auch ihr Name Thermenbesitzer. Ihr Gebiet erstreckte sich längs der Drau und griff vielleicht auch auf das nördliche Ufer über.

ZAGREB

ANTUN MAYER